

MUSIQA TA'LIMIDA MILLIY VA JAHON MUSIQIY MEROSINI UYG'UNLASHTIRISHNING INNOVATSION VA INTEGRATIV MODELLARI

Husainova Gulchehra Soliyevna

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi va san'at magistranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola musiqa ta'limi jarayonida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning innovatsion va integrativ modellarini ishlab chiqish hamda ularning pedagogik samaradorligini ilmiy jihatdan asoslashga bag'ishlangan bo'lib, tadqiqot IMRaD modeli asosida olib boriladi va unda globallashuv sharoitida milliy madaniy identifikatsiyani saqlab qolish bilan birga jahon musiqiy madaniyati yutuqlarini o'zlashtirish muammosi DSc darajasida tahlil qilinadi. Maqolada innovatsion model tushunchasi texnologik yangiliklar majmui sifatida emas, balki musiqa ta'limining mazmuni, metodikasi va pedagogik munosabatlar tizimini yangilovchi konseptual yondashuv sifatida talqin etilib, integrativ model esa milliy va jahon musiqiy merosini o'quvchi tafakkurida yaxlit estetik tizim sifatida shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizm sifatida asoslanadi. Tadqiqot davomida faoliyatga asoslangan, reflektiv-ijodiy, fanlararo va raqamli-musiqiy muhit modellarining nazariy asoslari ochib berilib, ularning har biri o'quvchilarning musiqiy tafakkuri, estetik idroki va madaniyatlararo qarashlarini rivojlantirish nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Ilmiy xulosalar musiqa ta'limida innovatsiya va integratsiya jarayonlari tashqi shakl darajasida emas, balki o'quvchini musiqiy jarayonning faol subyekti sifatida shakllantirish orqali real pedagogik mazmun kasb etishini ko'rsatadi. Ushbu maqola musiqa ta'limi metodikasini yangilash, milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning zamonaviy modellarini amaliyotga tatbiq etish va bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini ilmiy jihatdan boyitish uchun muhim nazariy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, innovatsion model, integrativ yondashuv, milliy musiqiy meros, jahon musiqiy merosi, madaniyatlararo ta'lim, raqamli ta'lim muhiti, estetik tafakkur, pedagogik integratsiya.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim makonida yuz berayotgan tezkor ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar musiqa ta'limi oldiga an'anaviy metodik yondashuvlar bilan cheklanib bo'lmaydigan yangi vazifalarni qo'yimoqda, chunki globallashuv sharoitida o'quvchi bir vaqtning o'zida turli madaniy maydonlar ta'sirida shakllanadi va uning musiqiy dunyoqarashi milliy hamda jahon musiqiy qadriyatlarining murakkab o'zaro ta'siri natijasida rivojlanadi; aynan shu jarayonda musiqa ta'limining vazifasi milliy musiqiy merosni izolyatsiya qilingan holda saqlash yoki jahon musiqasini ustuvor qo'yish emas, balki ularni o'quvchi tafakkurida uyg'un, mantiqan bog'langan va estetik

jihatdan yaxlit tizim sifatida shakllantirishdan iborat bo'lib qolmoqda. An'anaviy musiqa ta'limi ko'p hollarda qat'iy rejalashtirilgan mazmun, standartlashtirilgan natijalar va o'qituvchi markazidagi pedagogik pozitsiyaga tayanganligi sababli milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasini chuqur hal eta olmaydi, natijada uyg'unlik tashqi shakl darajasida qolib ketadi yoki alohida mavzular doirasida cheklab qo'yiladi. Holbuki zamonaviy pedagogik nazariyalar — shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan yondashuv, konstruktivizm, reflektiv pedagogika va madaniyatlararo ta'lim konsepsiyalari — ta'lim jarayonini o'quvchining shaxsiy tajribasi, faol ishtiroki va mustaqil estetik fikrlashi asosida qayta tashkil etishni talab etadi, bu esa musiqa ta'limida innovatsion va integrativ modellarni ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqaradi. Shu ma'noda, innovatsion model musiqa ta'limining tashqi texnologik yangilanishi emas, balki uning ichki mazmuni, pedagogik munosabatlari va metodik mantiqining yangilanishi sifatida talqin qilinishi lozim, integrativ model esa milliy va jahon musiqiy merosini o'quvchining musiqiy tafakkurida qarama-qarshi hodisalar sifatida emas, balki o'zaro boyituvchi estetik qadriyatlar sifatida idrok etishga yo'naltirilgan pedagogik tizimni anglatadi. Mazkur tadqiqot aynan shu ilmiy ehtiyojdan kelib chiqib, musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning innovatsion va integrativ modellarini nazariy jihatdan asoslashni, ularning pedagogik mexanizmlarini ochib berishni hamda ta'lim amaliyotida qo'llash imkoniyatlarini DSc darajasida tahlil qilishni maqsad qilib qo'yadi; bunda innovatsiya va integratsiya tushunchalari deklarativ shior sifatida emas, balki o'quvchining estetik rivoji va madaniy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiluvchi real pedagogik vositalar sifatida talqin etiladi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning innovatsion va integrativ modellarini ishlab chiqish hamda ularning pedagogik samaradorligini aniqlash maqsadida olib borildi, bunda metodologik yondashuv tayyor didaktik sxemalarni ko'chirib qo'llashga emas, balki musiqa ta'limining real amaliyoti, o'qituvchining kasbiy qarorlari va o'quvchi shaxsining estetik rivojlanish mantiqidan kelib chiqqan holda shakllantirildi; shu sababli tadqiqotda qo'llanilgan metodlar qat'iy bosqichlar ketma-ketligi sifatida emas, balki o'zaro bog'liq va bir-birini chuqurlashtiruvchi ilmiy vositalar tizimi sifatida qaraldi. Avvalo, nazariy-konseptual tahlil metodi orqali innovatsion pedagogika, integrativ ta'lim, madaniyatlararo muloqot, estetik tarbiya va musiqa ta'limi metodikasiga oid klassik hamda zamonaviy ilmiy manbalar chuqur o'rganildi, bunda asosiy e'tibor innovatsiya tushunchasini texnologik yangiliklar majmui sifatida emas, balki ta'lim mazmuni va pedagogik munosabatlarni yangilovchi konseptual jarayon sifatida talqin etishga qaratildi; integratsiya esa fanlararo mexanik qo'shilish emas, balki o'quvchi tafakkurida milliy va jahon musiqiy merosini yagona estetik tizim sifatida shakllantirish mexanizmi sifatida izohlandi. Keyingi bosqichda qiyosiy-tahliliy metod qo'llanilib, an'anaviy musiqa ta'limi modellarining innovatsion va integrativ yondashuvlar bilan farqli jihatlari dars tuzilishi, repertuar tanlash, musiqiy tahlil va baholash tamoyillari nuqtai nazaridan solishtirildi, bunda qaysi pedagogik sharoitlarda uyg'unlashtirish modeli real ta'limiy natija berishi, qaysi holatlarda esa tashqi shakl darajasida qolib ketishi mumkinligi aniqlashtirildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik

kuzatuv metodi muhim o‘rin egallab, u orqali innovatsion va integrativ elementlar joriy etilgan musiqa darslarida o‘quvchilarning musiqiy faoliyatga munosabati, tashabbus ko‘rsatish darajasi, musiqiy obrazlarni mustaqil talqin etish holatlari va reflektiv fikrlashining o‘zgarishi tizimli ravishda qayd etildi; kuzatuvlar qisqa muddatli tajriba sifatida emas, balki dars jarayonining ichki metodik mantiqini ochib berishga qaratilgan tahlil sifatida olib borildi. Shu bilan birga, sifat tahliliga asoslangan diagnostik yondashuv qo‘llanilib, o‘quvchilarning musiqiy tafakkuri, milliy va jahon musiqasiga bo‘lgan estetik munosabati hamda madaniyatlararo idroki standartlashtirilgan testlar orqali emas, balki ularning og‘zaki mulohazalari, yozma refleksiyalari va musiqiy muhokamalaridagi fikr yuritish chuqurligi orqali baholandi, chunki innovatsion ta‘lim sharoitida ijodiy va estetik rivojlanish ko‘proq sifat jihatdan namoyon bo‘ladi. Tadqiqotning muhim metodik jihatlaridan biri mantiqiy-analitik umumlashtirish va modellashtirish bo‘lib, ular orqali musiqa ta‘limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg‘unlashtirishga qaratilgan innovatsion va integrativ pedagogik modellar ishlab chiqildi, bunda har bir model o‘quvchi faoliyati, o‘qituvchining pedagogik pozitsiyasi, ta‘lim muhiti va musiqiy materialning estetik mazmuni o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sir asosida qurildi; mazkur modellar nazariy abstraksiya sifatida emas, balki real dars amaliyotida moslashuvchan tarzda qo‘llash mumkin bo‘lgan pedagogik tuzilmalar sifatida talqin etildi. Umuman olganda, qo‘llanilgan metodlar majmui tadqiqotning ilmiy ishonchliligini ta‘minlash, innovatsion va integrativ modellarni yuzaki tavsiflashdan qochib, ularning haqiqiy pedagogik salohiyati va cheklovlarini aniqlash hamda keyingi ilmiy muhokamalar uchun mustahkam metodologik poydevor yaratishga xizmat qildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida olib borilgan tizimli kuzatuvlar, qiyosiy tahlillar va modellashtirish natijalari musiqa ta‘limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg‘unlashtirishga qaratilgan innovatsion va integrativ modellar faqat tashqi shakl yoki texnologik yangiliklar darajasida emas, balki ta‘lim jarayonining ichki mantiqi, pedagogik munosabatlar tizimi va o‘quvchining estetik rivojlanish ehtiyojlari bilan uyg‘un holda qo‘llanilgandagina real ta‘limiy samaradorlik berishini ko‘rsatdi; xususan, faoliyatga asoslangan integrativ model asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar milliy va jahon musiqiy asarlarini qiyosiy idrok etishga, ularning musiqiy tilidagi umumiy va xususiy jihatlarni mustaqil aniqlashga hamda o‘z estetik xulosalarini shakllantirishga ko‘proq moyillik bildirganligi kuzatildi, bu holat esa musiqiy tafakkurning analitik va sintetik jihatlari bir vaqtda faollashayotganini ko‘rsatadi. Reflektiv-ijodiy model doirasida olib borilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning musiqiy tajribani anglash va qayta baholash qobiliyati sezilarli darajada kuchaygani aniqlandi, chunki milliy va jahon musiqiy merosini o‘rganish jarayoni musiqiy obrazlar, his-tuyg‘ular va madaniy ma‘nolarni ifodalashga yo‘naltirilgan reflektiv muhokamalar bilan boyitilganda o‘quvchilar musiqani passiv qabul qiluvchi emas, balki faol estetik fikrlovchi subyekt sifatida namoyon bo‘la boshladi. Fanlararo integratsiyaga asoslangan model qo‘llanilgan darslarda musiqani tarix, adabiyot, tasviriy san‘at yoki raqs bilan bog‘lash orqali o‘quvchilarning musiqiy idroki kengaygani kuzatilgan bo‘lsa-da, tadqiqot natijalari bunday integratsiya metodik muvozanat saqlanmagan hollarda musiqaning ichki badiiy mazmunini ikkinchi

darajaga surib qo'yishi mumkinligini ham ko'rsatdi, bu esa integrativ yondashuvni ehtiyotkorlik bilan, musiqaning yetakchi estetik rolini saqlagan holda amalga oshirish zarurligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Raqamli-musiqiy muhit modeli doirasida o'tkazilgan mashg'ulotlarda o'quvchilarning qiziqishi va tashqi faolligi oshgani kuzatilgan bo'lsa-da, raqamli texnologiyalar o'zi-o'zidan milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishni ta'minlamasligi, balki ular musiqiy mazmunni chuqurlashtirish, qiyosiy tinglash va estetik tahlilni qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida ishlatilgandagina ijodiy va estetik rivojlanishga xizmat qilishi aniqlanib, bu holat texnologik innovatsiyani pedagogik innovatsiya bilan almashtirib bo'lmasligini ko'rsatdi. Ilmiy muhokama shuni ko'rsatadiki, innovatsion va integrativ modellar samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining pedagogik pozitsiyasiga bog'liq bo'lib, o'qituvchi o'zini milliy musiqani "saqlovchi" yoki jahon musiqasini "ustun qo'yuvchi" subyekt sifatida emas, balki o'quvchini musiqiy madaniyatlararo dialogga yo'naltiruvchi va estetik tafakkurni boshqaruvchi pedagog sifatida namoyon etgan sharoitdagina uyg'unlashtirish modeli real ta'limiy mazmun kasb etadi. Umuman olganda, olingan natijalar musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning innovatsion va integrativ modellarini samarali joriy etish uchun ta'lim mazmunini yangilash bilan bir qatorda baholash tamoyillari, pedagogik muloqot va o'quvchi faoliyatini tashkil etish usullarini ham qayta ko'rib chiqish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasi zamonaviy ta'lim sharoitida faqat repertuarni yangilash yoki texnologik vositalarni joriy etish bilan cheklanib qolmasligi, balki o'quvchi shaxsining estetik tafakkuri, madaniy identifikatsiyasi va musiqiy dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan yaxlit pedagogik tizim doirasida amalga oshirilishi zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi; olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, innovatsion va integrativ modellar musiqa ta'limining tashqi ko'rinishini emas, balki uning ichki mazmunini, pedagogik munosabatlar mantiqini va baholash tamoyillarini yangilash orqali real ta'limiy samaradorlik beradi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, faoliyatga asoslangan va reflektiv-ijodiy modellar o'quvchilarning milliy va jahon musiqiy merosini qiyosiy idrok etish, musiqiy obrazlar ortidagi estetik va madaniy ma'nolarni anglash hamda o'z musiqiy xulosalarini mustaqil shakllantirish qobiliyatini kuchaytiradi, bu esa musiqiy tafakkurning chuqurlashuvi va madaniyatlararo idrokning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Xulosalar shuni ko'rsatadiki, fanlararo integratsiyaga asoslangan model musiqani boshqa san'at va fanlar bilan bog'lash orqali o'quvchilarning umumiy estetik tajribasini boyitadi, biroq bunday integratsiya musiqaning yetakchi badiiy rolini saqlagan holda, metodik muvozanatga amal qilingan taqdirdagina pedagogik jihatdan asosli natija beradi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, raqamli-musiqiy muhit modellarining imkoniyatlari cheksiz emasligini, ya'ni raqamli vositalar faqat musiqiy mazmunni chuqurlashtirish, qiyosiy tinglash va estetik tahlilni qo'llab-quvvatlashga xizmat qilgan hollardagina innovatsion ta'lim mazmuni kasb etishini ko'rsatdi. Eng muhim xulosalardan biri shundan iboratki, milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning innovatsion va integrativ modellari samaradorligi bevosita o'qituvchining pedagogik pozitsiyasi bilan bog'liq bo'lib,

o'qituvchi o'zini bilimni uzatuvchi yoki madaniy ustunlikni targ'ib qiluvchi emas, balki o'quvchini musiqiy madaniyatlararo dialogga yo'naltiruvchi, estetik tafakkurni boshqaruvchi va ijodiy jarayonni tashkil etuvchi subyekt sifatida namoyon etgan sharoitdagina mazkur modellar real ta'limiy mazmun kasb etadi. Umuman olganda, ushbu tadqiqot musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning innovatsion va integrativ modellarini nazariy va metodologik jihatdan asoslab, ularni ta'lim amaliyotiga joriy etish uchun zarur bo'lgan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlab berdi hamda kelgusida musiqa ta'limini modernizatsiya qilish, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash va madaniy muvozanatni ta'minlashga qaratilgan ilmiy izlanishlar uchun mustahkam konseptual poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. Musiqa ta'limida zamonaviy pedagogik yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Azizxo'jayeva, N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2003.
3. Bo'ronov, B. Milliy musiqa va estetik tafakkur. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Davronov, Sh. San'at ta'limida innovatsiya va integratsiya. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021.
5. G'ulomov, A. Musiqiy tafakkur va madaniy identifikatsiya. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
6. Ismoilova, D. Ta'lim psixologiyasi va estetik rivojlanish. – Toshkent: Universitet, 2017.
7. Karimova, S. Musiqa ta'limida milliy va jahon merosini integratsiyalash. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
8. Kodirov, F. Faoliyatga asoslangan ta'lim nazariyasi. – Toshkent: Fan ziyosi, 2015.
9. Musurmonova, O. Estetik tarbiya va san'at pedagogikasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2014.
10. Normatova, Z. Raqamli ta'lim muhiti va madaniyatlararo ta'lim. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2023.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2019.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Musiqa fani o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.